IQRO JURNALI , IQRO JOURNAL, ИКРО ЖУРНАЛИ
ISSN:2181-4341| wordlyknowledge.uz/index.php/iqro
Volume 21 Issue 2 May 2026

MAXALLIY BUDJETLARNING KOMMUNAL XO‘JALIK VA OBODONLASHTIRISHGA SARFLANISHI, XUSUSIYATLARI HAMDA OPTIMALLASHTIRISH YO‘LLARI

Buriyev Abror Iskandarovich
O‘zbekiston Respublikasi
Bank-moliya akademiyasi magistranti
https://doi.org/10.5281/zenodo.20131158

Annotatsiya. Mazkur ilmiy maqolada mahalliy budjetlarning kommunal xo‘jalik va obodonlashtirish sohalariga sarflanishi, ushbu xarajatlarning hududiy rivojlanishdagi o‘rni hamda ularni optimallashtirish yo‘llari tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida mahalliy budjetlarning daromad va xarajatlar prognozlari, budjetlararo transfertlar, hududiy infratuzilma ehtiyojlari hamda jamoatchilik ishtiroki asosida shakllanayotgan moliyalashtirish mexanizmlari o‘rganiladi. Maqolada kommunal xizmatlar, yo‘l va ko‘cha infratuzilmasi, ichimlik suvi, chiqindilarni boshqarish, ko‘kalamzorlashtirish va aholi yashash muhitini yaxshilashga qaratilgan xarajatlarning samaradorligini oshirish bo‘yicha takliflar ishlab chiqilgan.
Kalit so‘zlar: mahalliy budjet, kommunal xo‘jalik, obodonlashtirish, budjet xarajatlari, hududiy rivojlanish, infratuzilma, budjetlararo transfert, optimallashtirish, jamoatchilik nazorati.

Abstract. This article analyzes local budget expenditures on public utilities and urban improvement, their role in territorial development, and possible ways to optimize them. The study examines local budget revenue and expenditure forecasts, interbudgetary transfers, infrastructure needs, and participatory financing mechanisms. The article develops proposals for improving the efficiency of spending on utilities, streets, drinking water, waste management, landscaping, and the quality of the living environment.
Keywords: local budget, public utilities, urban improvement, budget expenditures, territorial development, infrastructure, interbudgetary transfer, optimization, public control.

Kirish

So‘nggi yillarda O‘zbekiston Respublikasida hududlarni kompleks rivojlantirish, aholining yashash sharoitlarini yaxshilash va mahalliy davlat hokimiyati organlarining moliyaviy mustaqilligini oshirish davlat siyosatining muhim yo‘nalishlaridan biri bo‘lib bormoqda. Ayniqsa, kommunal xo‘jalik va obodonlashtirish xarajatlari mahalliy budjetlarning eng amaliy va aholiga bevosita ta’sir ko‘rsatuvchi yo‘nalishlaridan hisoblanadi. Ko‘chalar, ichki yo‘llar, yoritish tizimlari, ichimlik suvi tarmoqlari, kanalizatsiya, chiqindilarni yig‘ish va olib chiqish, ko‘kalamzorlashtirish hamda umumiy foydalanishdagi hududlarni saqlash xarajatlari fuqarolarning kundalik hayot sifati bilan bevosita bog‘liqdir.

2025-yil uchun O‘zbekiston Respublikasining Davlat budjeti to‘g‘risidagi qonunda Qoraqalpog‘iston Respublikasi, viloyatlar va Toshkent shahri mahalliy budjetlarining jami daromadlari 65 793,8 mlrd so‘m, xarajatlari esa 84 256,0 mlrd so‘m miqdorida prognoz qilingan. Ushbu ko‘rsatkichlar mahalliy budjetlar hududiy xizmatlar ko‘lamini moliyalashtirishda katta moliyaviy yukni o‘z zimmasiga olayotganini ko‘rsatadi. Shu bilan birga, respublika budjetidan ajratiladigan tartibga soluvchi transfertlarning jami 18 462,2 mlrd so‘mni tashkil etishi hududlar daromad bazasining bir xil emasligini va xarajatlarni balanslashda budjetlararo munosabatlarning ahamiyati yuqori ekanligini anglatadi [1].

2024-yil uchun esa mahalliy budjetlarning jami daromadlari 58 060,1 mlrd so‘m, xarajatlari 74 896,7 mlrd so‘m etib belgilangan. Demak, 2025-yilda mahalliy budjet daromadlari 2024-yilga nisbatan sezilarli ravishda oshgan bo‘lsa-da, xarajatlar ham yuqori sur’atda kengaymoqda.

Bunday sharoitda kommunal xo‘jalik va obodonlashtirish xarajatlarini optimallashtirish, ya’ni mavjud resurslardan eng yuqori ijtimoiy-iqtisodiy natija olish masalasi dolzarb ahamiyat kasb etadi [2].

Mazkur maqolaning maqsadi mahalliy budjetlarning kommunal xo‘jalik va obodonlashtirishga sarflanish xususiyatlarini tahlil qilish, mavjud muammolarni aniqlash hamda xarajatlarni optimallashtirish bo‘yicha ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqishdan iborat. Tadqiqotda rasmiy budjet ma’lumotlari, amaldagi qonunchilik normalari, xalqaro tajriba va hududiy moliyalashtirish yondashuvlari umumlashtiriladi.

Adabiyotlar sharhi

Mahalliy budjet xarajatlarining hududiy rivojlanishdagi o‘rni iqtisodiy adabiyotlarda keng o‘rganilgan. Davlat moliyasi nazariyasida mahalliy budjetlar aholiga eng yaqin bo‘lgan ijtimoiy-iqtisodiy ehtiyojlarni moliyalashtirish vositasi sifatida talqin qilinadi. R. Musgrave davlat moliyasining taqsimlash, qayta taqsimlash va barqarorlashtirish funksiyalarini ajratib ko‘rsatgan bo‘lib, mahalliy budjet xarajatlari aynan taqsimlash va hududiy xizmatlarni ta’minlash funksiyasida muhim ahamiyatga ega.

Mahalliy davlat hokimiyati organlari tomonidan ko‘rsatiladigan xizmatlar, xususan, kommunal xo‘jalik, obodonlashtirish, ko‘cha yoritish, chiqindilarni boshqarish va mahalla infratuzilmasini saqlash xizmatlari aholi tomonidan eng tez seziladigan budjet natijalaridir. Shu bois bu xarajatlarning samaradorligini baholashda faqat sarflangan mablag‘ hajmiga emas, balki xizmat sifati, qamrov darajasi, foydalanish qulayligi va aholi roziligi kabi ko‘rsatkichlarga ham e’tibor qaratish zarur.

Xalqaro tajribada mahalliy budjetlarning kommunal xizmatlar va obodonlashtirishga yo‘naltirilgan xarajatlari ko‘pincha natijaga yo‘naltirilgan budjetlashtirish tamoyillari asosida baholanadi. Bunda budjet mablag‘i ma’lum xizmat ko‘rsatkichlari bilan bog‘lanadi: masalan, ta’mirlangan ichki yo‘llar uzunligi, modernizatsiya qilingan yoritish nuqtalari soni, chiqindilarni olib chiqish qamrovi, yashil maydonlar ulushi yoki aholi murojaatlarining kamayishi kabi indikatorlar xarajat samaradorligini aniqlashda qo‘llaniladi.

O‘zbekiston Respublikasining Budjet kodeksi mahalliy budjetlarni shakllantirish, tasdiqlash, ijro etish va nazorat qilishning umumiy huquqiy asoslarini belgilaydi. Unda budjet tasnifi, budjetlararo munosabatlar, xarajatlar yoyilmasini shakllantirish hamda mahalliy budjetlar balansliligini ta’minlash mexanizmlari nazarda tutilgan. Bu normalar kommunal xo‘jalik va obodonlashtirish xarajatlarini rejalashtirishda ham muhim huquqiy asos bo‘lib xizmat qiladi [3].

So‘nggi yillarda O‘zbekistonda “Ochiq budjet” va “Tashabbusli budjet” amaliyotlarining kengayishi mahalliy budjet xarajatlarida jamoatchilik ishtirokini kuchaytirdi. Aholi tomonidan ilgari surilayotgan loyihalarning katta qismi ichki yo‘llarni ta’mirlash, mahalla hududlarini obodonlashtirish, yoritish, ichimlik suvi tarmoqlarini yaxshilash va ijtimoiy infratuzilma obyektlarini ta’mirlashga qaratilgan. Bu esa kommunal xo‘jalik va obodonlashtirish xarajatlari fuqarolar ehtiyojida ustuvor o‘rin tutishini tasdiqlaydi.

Adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, kommunal xo‘jalik va obodonlashtirish xarajatlarining samaradorligi uch asosiy omilga bog‘liq: birinchidan, rejalashtirishning aniq ehtiyojlarga asoslanishi; ikkinchidan, xarajatlar ijrosining shaffofligi va jamoatchilik nazorati; uchinchidan, natijalarni baholash indikatorlarining mavjudligi. Ushbu omillar yetarli darajada ishlamasa, xarajatlar hajmi oshgani bilan real ijtimoiy natija past bo‘lishi mumkin.

Asosiy va tahliliy qism

Mahalliy budjetlar kommunal xo‘jalik va obodonlashtirish sohasidagi xarajatlarni moliyalashtirishda asosiy moliyaviy manbalardan biri hisoblanadi. Mazkur xarajatlar mahalliy ahamiyatdagi infratuzilmani saqlash, aholi punktlarining sanitariya holatini yaxshilash,

umumfoydalanishdagi hududlarni tartibga keltirish, suv ta’minoti va kanalizatsiya tizimlarini rivojlantirish, ko‘cha yoritish tizimlarini modernizatsiya qilish kabi yo‘nalishlarni qamrab oladi.

Kommunal xo‘jalik va obodonlashtirish xarajatlarining o‘ziga xos xususiyati shundaki, ular ko‘pincha joriy xarajatlar va kapital xarajatlar uyg‘unligidan iborat bo‘ladi. Masalan, mavjud ko‘cha yoritish tizimlarini saqlash, chiqindilarni olib chiqish yoki yashil hududlarni parvarishlash joriy xarajatlar sifatida qaralsa, yangi yoritish tarmoqlarini qurish, kanalizatsiya kollektorlarini rekonstruksiya qilish yoki ichki yo‘llarni kapital ta’mirlash investitsion xarakterga ega bo‘ladi.

Mahalliy budjet xarajatlarini rejalashtirishda ehtiyojlarning hududiy farqlanishi muhim omil hisoblanadi. Aholi zich yashaydigan shahar hududlarida chiqindilarni boshqarish, transport infratuzilmasi, piyodalar yo‘laklari va yoritish xarajatlari ustuvor bo‘lsa, qishloq hududlarida ichimlik suvi, ichki yo‘llar, drenaj tizimlari va mahalla markazlarini obodonlashtirish masalalari dolzarb bo‘lishi mumkin. Shu sababli yagona normativ yondashuvdan ko‘ra hududiy ehtiyojlar asosidagi differensial rejalashtirish samaraliroqdir.

2024–2025-yillar uchun mahalliy budjetlar parametrlari tahlili hududlarda xarajatlar daromadlardan yuqori ekanligini ko‘rsatadi. Bunday holat mahalliy budjetlarning ijtimoiy va infratuzilmaviy majburiyatlari katta ekanligi bilan izohlanadi. Shu bilan birga, xarajatlarning daromadlardan oshib ketishi budjetlararo transfertlarning ahamiyatini oshiradi. Bu transfertlar orqali hududlar o‘rtasidagi moliyaviy tafovutlar yumshatiladi va minimal xizmatlar ko‘rsatish imkoniyati ta’minlanadi.

Kommunal xo‘jalik va obodonlashtirish xarajatlarining samaradorligini baholashda faqat mablag‘ ajratilishi yetarli emas. Masalan, obodonlashtirishga ajratilgan mablag‘lar miqdori ko‘paygan bo‘lsa-da, agar ko‘chalar yoritilmasa, chiqindilar o‘z vaqtida olib chiqilmasa yoki yashil hududlar parvarish qilinmasa, xarajat ijtimoiy natija bermaydi. Shuning uchun xarajatlarni xizmat natijalari bilan bog‘lash zarur.

1-jadvalda 2024–2025-yillarda mahalliy budjetlarning asosiy parametrlaridagi o‘zgarishlar aks ettirilgan. Jadvaldan ko‘rinadiki, mahalliy budjet daromadlari 2025-yilda 2024-yilga nisbatan 7 733,7 mlrd so‘mga oshgan. Xarajatlar esa 9 359,3 mlrd so‘mga ko‘paygan. Bu xarajat majburiyatlarining daromad bazasiga nisbatan tezroq o‘sayotganini bildiradi.

1-jadval.
Mahalliy budjetlarning asosiy moliyaviy ko‘rsatkichlari dinamikasi (2024–2025 yil)

№	Ko‘rsatkichlar	2024 yil	2025 yil	O‘zgarish
1	Mahalliy budjetlar daromadlari (mlrd so‘m)	58 060,1	65 793,8	+7 733,7
2	Mahalliy budjetlar xarajatlari (mlrd so‘m)	74 896,7	84 256,0	+9 359,3
3	Tartibga soluvchi transfertlar (mlrd so‘m)	16 836,6	18 462,2	+1 625,6
4	Xarajatlarning daromadlarga nisbati (%)	129,0	128,1	-0,9 b.p.
5	Transfertlarning xarajatlardagi ulushi (%)	22,5	21,9	-0,6 b.p.

Manba: O‘zbekiston Respublikasining 2024-yil 25-dekabrdagi O‘RQ-886-sonli hamda 2024-yil 24-dekabrdagi O‘RQ-1011-sonli “Davlat budjeti to‘g‘risida”gi qonunlari ma’lumotlari asosida muallif tomonidan tuzilgan.

Jadval ma’lumotlari mahalliy budjetlarda xarajatlar hajmi daromadlar hajmiga nisbatan yuqori ekanligini ko‘rsatadi. Bu holat kommunal xo‘jalik va obodonlashtirish xarajatlarini rejalashtirishda ustuvorliklarni aniq belgilash, samarasiz yoki takroriy xarajatlarni qisqartirish, kapital va joriy xarajatlar o‘rtasida optimal nisbatni ta’minlash zarurligini anglatadi. Xarajatlarning daromadlarga nisbati 2025-yilda biroz pasaygan bo‘lsa-da, mahalliy budjetlarning transfertlarga ehtiyoji saqlanib qolmoqda. Shu sababli hududlarning o‘z daromad bazasini kengaytirish, mahalliy xizmatlar bo‘yicha iqtisodiy asoslangan tarif va to‘lov intizomini kuchaytirish, shuningdek, davlat-xususiy sheriklik mexanizmlaridan oqilona foydalanish muhimdir.

Kommunal xo‘jalik xarajatlarining samaradorligini oshirishda raqamlashtirish alohida ahamiyatga ega. Masalan, ko‘cha yoritish tizimlarida energiya tejamkor LED chiroqlar va avtomatik boshqaruv tizimlarini joriy etish elektr energiyasi xarajatlarini kamaytiradi. Chiqindilarni yig‘ish va olib chiqishda GPS monitoring, elektron marshrutlash va aholi murojaatlarini onlayn qabul qilish tizimlari xizmat sifatini oshiradi hamda ortiqcha yoqilg‘i, vaqt va mehnat xarajatlarini qisqartiradi.

Obodonlashtirish xarajatlarida ham natijaga yo‘naltirilgan yondashuv zarur. Ko‘kalamzorlashtirishga ajratilgan mablag‘lar faqat daraxt ekish bilan cheklanmasligi, balki ularning saqlanishi, sug‘orish tizimi, mavsumiy parvarish va yashil hududlarning ekologik ta’siri bilan baholanishi kerak. Aks holda har yili yangi daraxt ekish uchun mablag‘ sarflanib, avvalgi yillardagi ekinlar saqlanmasa, budjet xarajatlarining samarasi pasayadi.

Mahalliy budjetlarning kommunal xo‘jalik va obodonlashtirishga sarflanishida xarid jarayonlari ham muhim o‘rin tutadi. Ochiq tenderlar, bozor narxlariga asoslangan smetalar, mustaqil texnik nazorat va bajarilgan ishlarni qabul qilishda jamoatchilik ishtiroki xarajatlarning shaffofligini oshiradi. Ayniqsa, yo‘l ta’miri, yoritish uskunalari, irrigatsiya tarmoqlari va chiqindi tashish texnikalarini xarid qilishda sifat va narx muvozanati alohida nazorat qilinishi lozim.

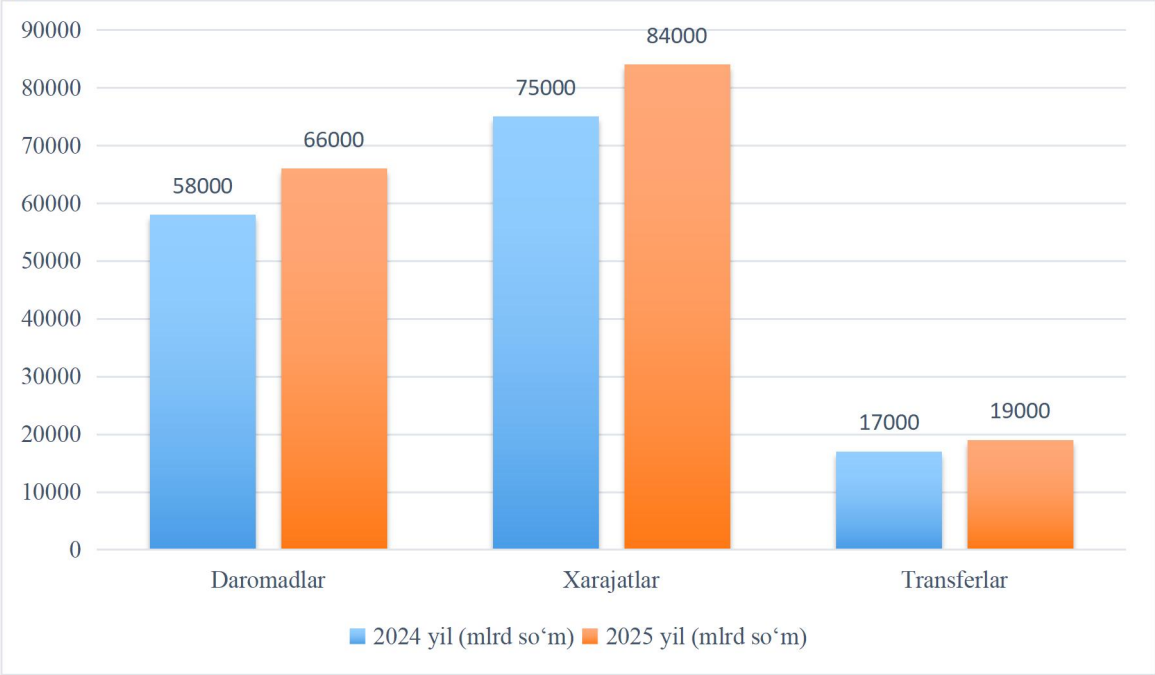
Mahalliy budjet xarajatlarini optimallashtirishning yana bir yo‘nalishi hayotiylik davri xarajatlarini hisoblashdir. Masalan, arzon narxdagi, ammo qisqa muddat xizmat qiluvchi materiallardan foydalanish dastlab xarajatni kamaytirgandek ko‘rinsa-da, tez-tez ta’mirlash zarurati tufayli umumiy xarajatlarni oshirishi mumkin. Shu bois obodonlashtirish loyihalarida faqat boshlang‘ich smeta emas, balki obyektning kamida 5–10 yillik ekspluatatsiya xarajatlari ham hisobga olinishi maqsadga muvofiq.

Ichki yo‘llarning ta’mirlanishi transport xarajatlarini kamaytiradi, maktab, poliklinika va bozorga qatnovni yengillashtiradi. Chiqindilarni o‘z vaqtida olib chiqish sanitariya holatini yaxshilaydi, aholi salomatligiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Demak, bu xarajatlar ko‘rinishidan texnik xarajat bo‘lsa-da, mazmunan ijtimoiy rivojlanish xarajatlaridir.

Shu bilan birga, ayrim muammolar mavjud. Birinchidan, kommunal xo‘jalik va obodonlashtirish xarajatlari ko‘pincha qisqa muddatli ehtiyojlar asosida rejalashtiriladi. Ikkinchidan, ayrim hududlarda loyiha tanlashda texnik-iqtisodiy asoslash yetarli emas. Uchinchidan, jamoatchilik nazorati barcha bosqichlarda bir xil darajada ishlamaydi. To‘rtinchidan, xizmat natijalarini baholash indikatorlari to‘liq shakllanmagan. Bularning barchasi budjet mablag‘lari samaradorligini pasaytiruvchi omillar hisoblanadi.

Xalqaro tajriba shuni ko‘rsatadiki, mahalliy infratuzilma xarajatlarida “rejalashtirish — moliyalashtirish — ijro — monitoring — baholash” zanjiri uzluksiz ishlashi kerak. Har bir loyiha bo‘yicha maqsadli indikator, kutilayotgan natija, xizmat muddati, ekspluatatsiya xarajatlari va mas’ul ijrochi aniq belgilansa, budjet xarajatlarining natijadorligi oshadi.

O‘zbekiston sharoitida ham mahalliy budjetlar uchun aynan shunday kompleks yondashuvni kuchaytirish zarur.

1-rasm. Mahalliy budjetlar daromadlari, xarajatlari va transfertlari dinamikasi (2024–2025 yil.)

Manba: O‘zbekiston Respublikasining 2024-yil va 2025-yil uchun Davlat budjeti to‘g‘risidagi qonunlari asosida muallif tomonidan tayyorlangan.

Rasmda mahalliy budjetlar daromadlari va xarajatlari o‘rtasidagi farq saqlanib qolayotgani yaqqol ko‘rinadi. 2025-yilda daromadlar va xarajatlar bir vaqtning o‘zida oshgan bo‘lsa-da, xarajatlar hajmi yuqoriligicha qolmoqda. Bu kommunal xo‘jalik va obodonlashtirish sohasida xarajatlarni prioritetlashtirish, ya’ni eng katta ijtimoiy samara beradigan loyihalarni birinchi navbatda moliyalashtirish zarurligini ko‘rsatadi.

Xulosa

Mahalliy budjetlarning kommunal xo‘jalik va obodonlashtirishga yo‘naltirilgan xarajatlari hududiy rivojlanish, aholining kundalik yashash sharoiti va ijtimoiy barqarorlikni ta’minlashda muhim o‘rin tutadi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, bu xarajatlar nafaqat infratuzilmani saqlash, balki iqtisodiy faollikni rag‘batlantirish, sog‘lom yashash muhitini yaratish va mahalliy boshqaruvga ishonchni oshirish vositasi sifatida ham ahamiyatlidir.

2024–2025-yillar mahalliy budjetlari bo‘yicha rasmiy ma’lumotlar xarajatlar hajmi daromadlardan yuqori ekanini ko‘rsatadi. Bu esa mahalliy budjetlarda moliyaviy barqarorlikni ta’minlash, transfertlardan oqilona foydalanish va xarajatlar samaradorligini oshirishni talab etadi. Kommunal xo‘jalik va obodonlashtirish xarajatlarini optimallashtirishda natijaga yo‘naltirilgan budjetlashtirish, raqamlashtirish, xaridlar shaffofligi va jamoatchilik nazorati eng muhim omillar sifatida namoyon bo‘ladi.

Umuman olganda, mahalliy budjetlarning kommunal xo‘jalik va obodonlashtirish xarajatlari samaradorligini oshirish uchun mablag‘ hajmini ko‘paytirishning o‘zi yetarli emas. Eng muhim masala — mavjud mablag‘larni aniq ehtiyojlar, o‘lchanadigan natijalar va uzoq muddatli iqtisodiy samaradorlik asosida yo‘naltirishdir. Shu yondashuv mahalliy budjet xarajatlarining ijtimoiy ta’sirini kuchaytiradi va hududlarning barqaror rivojlanishiga xizmat qiladi.

Takliflar:

Kommunal xo‘jalik va obodonlashtirish xarajatlarini natijaga yo‘naltirilgan indikatorlar asosida rejalashtirish. Har bir loyiha bo‘yicha ta’mirlangan yo‘l uzunligi, yoritilgan ko‘cha soni, xizmat qamrovi, aholining qoniqish darajasi va ekspluatatsiya muddati kabi ko‘rsatkichlar belgilanishi lozim.

Mahalliy budjet xarajatlarida ustuvorliklarni aniqlashning yagona metodikasini ishlab chiqish. Bunda loyiha tanlashda ijtimoiy ahamiyat, aholi soni, xavfsizlik, iqtisodiy ta’sir va texnik holat asosiy mezon bo‘lishi kerak.

Obodonlashtirish xarajatlarida hayotiylik davri qiymatini hisoblash amaliyotini joriy etish. Loyihaning faqat qurilish xarajati emas, balki kelgusidagi ta’mirlash, parvarish va ekspluatatsiya xarajatlari ham hisobga olinishi zarur.

Ko‘cha yoritish, chiqindilarni boshqarish va suv ta’minoti tizimlarida energiya tejamkor va raqamli texnologiyalarni kengaytirish. Bu xarajatlarni kamaytirish bilan birga xizmat sifatini oshiradi.

Mahalliy budjet xarajatlari ustidan jamoatchilik nazoratini kuchaytirish. Bajarilgan ishlar bo‘yicha foto-hisobotlar, xarajat smetalari va natija ko‘rsatkichlari ochiq e’lon qilinishi maqsadga muvofiq.

Kommunal xizmatlar va obodonlashtirish loyihalarida davlat-xususiy sheriklik imkoniyatlarini kengaytirish. Xususiy sektorni jalb qilish budjet yukini kamaytiradi va xizmatlar sifatini oshirishga yordam beradi.

Hududlarning o‘z daromad bazasini kengaytirish va qo‘shimcha manbalarni kommunal infratuzilmani yaxshilashga yo‘naltirish. Bunda mahalliy soliqlar, yig‘imlar va iqtisodiy faollikdan shakllanadigan qo‘shimcha daromadlarning bir qismini obodonlashtirish loyihalariga bog‘lash mumkin.

Adabiyotlar ro‘yxati:

1. O‘zbekiston Respublikasining Budjet kodeksi. Toshkent, 2013.
2. O‘zbekiston Respublikasining 2024-yil 25-dekabrdagi O‘RQ-886-sonli “2024-yil uchun O‘zbekiston Respublikasining Davlat budjeti to‘g‘risida”gi Qonuni.
3. O‘zbekiston Respublikasining 2024-yil 24-dekabrdagi O‘RQ-1011-sonli “2025-yil uchun O‘zbekiston Respublikasining Davlat budjeti to‘g‘risida”gi Qonuni.
4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 7-iyundagi PQ-3042-sonli “Mahalliy davlat hokimiyati organlarining budjet vakolatlarini kengaytirish va mahalliy budjet daromadlarini shakllantirishdagi mas’uliyatini oshirish to‘g‘risida”gi qarori.
5. O‘zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi. Davlat budjeti va mahalliy budjetlar ijrosi bo‘yicha ochiq ma’lumotlar. Toshkent, 2024–2025.
6. O‘zbekiston Respublikasi Qurilish va uy-joy kommunal xo‘jaligi vazirligi. Kommunal infratuzilmani rivojlantirishga oid axborot materiallari. Toshkent, 2024–2025.
7. O‘zbekiston Respublikasi Hisob palatasi. Davlat moliyaviy nazorati va budjet mablag‘laridan foydalanish samaradorligi bo‘yicha materiallar. Toshkent, 2024.
8. Musgrave R.A., Musgrave P.B. Public Finance in Theory and Practice. New York: McGraw-Hill, 1989.
9. OECD. Subnational Governments in OECD Countries: Key Data. Paris, 2024.
10. World Bank. Uzbekistan Public Expenditure Review. Washington D.C., 2024.